

ƏLCƏZƏİR MUSIQI MƏDƏNİYYƏTİ

Əlcəzair musiqi mədəniyyəti Məğrib ölkələri musiqi mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edir. Əlcəzairin musiqisi Mərakeş musiqisinə daha yaxındır. Bu musiqi mədəniyyətinin kökləri bərbərlərin musiqisi ilə sıx bağlıdır və Şimali Əlcəzairdə səhra zəncilərinin musiqisi kimi təqdim edilir. Orta əsrlərdə Əlcəzair musiqi mədəniyyəti xarici təsirlərə məruz qalmışdır. Məsələn: ərəb – iran, 13-15-ci əsrlərdə mavritan, 16-cı əsrdə isə Türkiyə musiqi mədəniyyəti Əlcəzair musiqi mədəniyyətinə böyük təsir göstərmişdir. Bütün bu təsirlər həm melodika, həm alətlərdə və onların ifa maneralarında öz əksini tapmışdır. Müasir Əlcəzair musiqisində Yaxın Şərq, Avropa və Amerika (caz) musiqisi ilə əlaqələr duyulur.

Əlcəzairin xalq musiqisinə təksəsli melodiylar xarakterikdir. Xalq musiqi melodiyları 7 səslilərə əsaslanır və ritmik çoxcəhətliliyi ilə seçilir. Zəngin musiqi nümunələrinə malik olan bu ölkədə əsasən üstünlük vokal janra verilir. Hər bir ərazisinin yerli – məhəlli mahnıları vardır. Burada həmçinin xalq səyyah müğənniləri də mövcuddur ki, onlar səyahət edərək qəsidələr oxuyurlar. Qəsidə - burada musiqili poetik əsərlər anlamına gəlir. Qəsidələrin məzmununu tarixi hadisələrin, xalq qəhrəmanlarının və gözəl qadın obrazlarının təsviri və s. təşkil edir. Bu musiqiçilər qasba (fleyta), qayta (tuluq zurnası), bendir (ispan panderosu, böyük zınqırovsuz qaval), tbel (tabul, baraban, bu alət həmçinin ordu başçısı tərəfindən ifa olunur) kimi alətlərdə ifa edirlər.

Bərbər tayfaları məskən salmış ərazilərdə həmçinin raita (tuluq balabanı) adlanan alət də geniş yayılmışdır.

Səhra tuareqləri Əlcəzair musiqi mədəniyyətinin ilkin cizgilərini qoruyub saxlamış tayfalardır. Əsas musiqi alətləri qanqa (zərif baraban) və imzad (simli alətdir, bu alətdə yalnız qadınlar ifa edir) hesab olunur. Bəzi tuareq tayfalarının

musiqisində ərəblərin Afrikaya inteqrasiya etməsindən əvvəl mövcud olmuş bərbər melodiylarının qədim növləri saxlanılmışdır.

Oazis və şəhərlərin zənci əhalisinin tamamilə fərqli musiqi folkloru vardır. Bu musiqi nümunələri Afrika musiqisi ilə sıx bağlıdır. Xalq gəzintilərinin iştirakçıları – zənci – rəqqaslar bir simli gitara alətində ifa edirlər. Bu gəzintilər əsasən yarmarka və bayramlarda təşkil olunur və məddahlar (özlərini balabanda müşayiət edən rəvayət söyləyənlər) və qauuallar (xalq ozançı – müğənniləri) burada Əlcəzair şairləri Sidi Ben Ali və İbn Məsaibin məhəbbət poemaları ilə çıxış edirlər. Həmçinin, XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində fəaliyyət göstərən Abdalla Ben Kerruinin əsərləri də burada çox populyardır.

Əlcəzirin klassik musiqi mədəniyyəti ümumi məqrib musiqi mədəniyyətində olduğu kimidir. Klassik musiqinin xarakterik növlərindən biri nubalar hesab olunur. Nubalar öz lad quruluşlarına görə fərqlənirlər. Çoxsaylı əndəlus nubalarını müğənni (xanəndə) Əl Xayk 11 əsas nubaya gətirib çatdırmışdır və 1786-cı ildə o, nubalardan ibarət məcmuə nəşr etdirmişdir. Ən çox ifa olunan nubalar: sika, zidan, qrib-dil, xzina, ramel-maya, mezmum, mual, carka. Bunlardan bir neçəsi türk – iran muğamlarından törənmişdir. Məsələn: İran rast muğamı və əndəlus dil nubasının birləşməsindən rast – dil yaranmışdır. Türk – İran muğamları olan iraq və üşşaq həmçinin, Əlcəzair muğamlarının əsasına nüfuz etmişdir.

Nuba – tauşiya – adlanan giriş ilə başlayır. Bəzən əndəlus uverturalarına türk peşrovları əlavə olunur. Prelüdiya bölməsi 5 hissəli formada, özünəməxsus şəkildə qurulur və bir motivə 5 özünəməxsus ritmik variasiya verilir. Hər bir hissə bir xarakterik ritmə sadıqdır: neklab – 2-li ritm, derc – adajiovari, mseddar – moderato, ensiraf – largo və möhləs və ya mühərrək – final allergro. Üvertüranı – orkestr, prelüdiyanı isə müğənni orkestrin müşayiəti ilə oxuyur. Digər 4 hissəni isə şeyx (dirijor) adətən, lyutna alətində ifa edir. Sonuncu hissə isə 1 səsli xora həvalə edilir. Orkestr epizodları tez, vokal partiyalar isə ağır tempdə səslənir. Orkestr müşayiəti

bütün nuba boyunca arası kəsilmədən səslənir. Vokal partiyasının ifası zamaznı orkestr zərif, ritmik fon funksiyasını oynayır.

Nubalar müxtəlif şəhərlərdə özünəməxsus şəkildə ifa olunur. Ənənəvi formasını daha çox Tlemsen şəhərində qoruyub saxlamışdır. Lakin, buna baxmayaraq Səlam Benbuştun yaratdığı “ən-Nəsr” orkestrində istisnalara rast gəlinir. Burada rübablar - skripkalarla əvəz olunmuşdur. Klassik orkestrin tərkibi aşağıdakılardan ibarətdir: lyutna (ud), qanun (72 simli alət), rübab (2 simli – skripka alətinin əcdadlarından hesab olunur), kiçik müşdüklü fleyta, tar (dairəvi sağanaqlı və kənarlarında zıncırovlar olan qaval), dəff (kvadrat sağanaqlı qaval), darbuqa (əlin zərbəsi ilə ifa olunan membranlı gil qab). XX əsrdən etibarən orkestrə fortepiano və klassik orkestrə daxil olan alətlər əlavə olunmağa başlanmışdır.

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Əlcəzairdə musiqili drama janrı geniş yayılmağa başlamışdır. Bu janrın müəllifi Mohiddin Baştarazi olmuşdur. M. Baştarazi çoxlu sayda mahnıların və musiqili pyeslərin müəllifidir. Məsələn: pyeslərdən – “Fako”, “Dar Bibi”, “Ayşə Buzbiyel”, “Nekkar al-Hir”, “Bukernina” və s. böyük populyarlıq qazanmışdır.

Əlcəzairdə böyük populyarlıq – al-cad adlanan yüngül musiqi növü qazanmışdır. XX əsrdə yaranmış bu janra klassik və xalq musiqisinin qarşılıqlı təsiri olmuşdur. Əl-cad – ın bir neçə növləri vardır: qədisə (kasıda) – çoxhissəli formadadır, burada bir neçə nəqarətlərdən də istifadə olunur, xauzi – kəsişmə rifmalı şeirlərdən istifadə olunur, bit ua siax – vokal hissələrlə instrumental hissələrin növbələşməsi, arubi – mahnılar və s. Əl-cad- ın orkestri demək olar ki, klassik orkestrin tərkibi ilə eynidir. Buraya ud, kamança (türk kamançası), mandol(neopalitan mandolinası), tar, darbukə. Bəzən orkestrə akkardeon, bandjo, fortepiano alətləri də əlavə edilir. Əl-cad üzrə mütəxəssis, bəstəkar dirijor və müğənni Xac Muhəmməd əl-Anka bu janrda müxtəlif improvizasiyalar edərək, buraya müxtəlif ornament (xanaş) və müxtəlif ritmik şəkillər (tamciz) tətbiq etmişdir.

Əlcəzair milli musiqi insitutlarında 3 istiqamət mövcuddur: folklor, tədqiqat, pedaqoji. Həmçinin, bu insitularda müasir bəstəkarlar da pedaqoji fəaliyyət göstərirlər.

Əlcəzair musiqi mədəniyyəti avropa musiqiçilərinin də diqqətini cəlb etmişdir. Belə ki, 1853-65-ci illərdə burada fransız bəstəkar və musiqişünası F.Salvador Daniel yaşayıb yaratmışdır. Salvador 400-ə yaxın Əlcəzair və digər ərəb xalqlarının mahnılarını toplamaqla yanaşı, həm də Əlcəzair xalqının həyatı və “Ərəb musiqisi”ndən (1863-cü il) bəhs edən operanın, “12 ərəb, mavritan və kabil mahnıları” məcmuəsinin müəllifidir. Həmçinin, Əlcəzair nubalarından birini (zidan) 1879-cu ildə K.Sen-Sans “Əlcəzair suitası” əsərində istifadə etmişdir. 1861-ci ildə isə rus pianoçusu və bəstəkarı A.F.Xristianoviç Əlcəzair melodiylarını toplamış və harmonizə etmişdir. Onun məcmuələrindəki melodiylarına A.P.Borodin – “Ərəb melodiya” romansında və N.A.Rimski-Korsakov “Antar” əsərində rast gəlinir.

İstinad edilmiş mənbələr:

- 1) <http://www.musicburg.ru/muzyika-mira/alzhir/muzyikalnaya-kultura-alzhira>
- 2) <http://www.musicburg.ru/e/273740-o-muzyike-alzhira>